

Κώστας Ράπτης

*Από τον Α΄ στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: η
εξάπλωση και ο ρόλος του φασισμού*

- Η κατάρρευση των αυτοκρατοριών και των δυναστειών τους με την εκθρόνιση των τελευταίων αυτοκρατόρων και βασιλέων άνοιξε το δρόμο για την εγκαθίδρυση της αβασίλευτης δημοκρατίας, με δημοκρατικά συντάγματα και χορήγηση δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες, όπως στις νεοσύστατες Δημοκρατίες της Βαϊμάρης, της Τσεχοσλοβακίας, της Αυστρίας, της Ουγγαρίας και της Πολωνίας

- Ωστόσο, οι πολιτειακές συνθήκες του 1919-1921 είχαν άρδην μεταβληθεί ως τα τέλη της δεκαετίας του 1930.

Άνοδος φασισμού και δικτατοριών

- Στα τέλη της δεκαετίας του 1930, με εξαίρεση την Τσεχοσλοβακία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες και το Βέλγιο, τις σκανδιναβικές χώρες και την Ελβετία η υπόλοιπη Ευρώπη βρισκόταν υπό αυταρχικό και φασιστικό καθεστώς, με πολιτικούς, βασιλείς, αξιωματικούς του στρατού επικεφαλής δικτατορικών καθεστώτων

Οι δικτατορίες της Ευρώπης τον Μεσοπολέμου, 1917-1939

	Διάρκεια	Δικτάτορας(ες)	
Σοβιετική Ρωσία και ΕΣΣΔ	25.10.17 [7.11.17] – 1991	Λένιν (έως το 1924) Ι. Στάλιν 'Vozhd' (έως το 1953)	Πραξικόπημα Μπολσεβίκων, ολοκληρωτικό καθε- στώς Κομμουνιστών/Κομματικό Κράτος. Τρόμος.
Ουγγαρία	21.3.19 – 9.1919 1919 – 44	Μπέλα Κουν αντιναύαρχος Χόρτυ	Σοβιετική Κομμουνιστική Δημοκρατία. Τρόμος. Πρωτο-φασιστική δικτατορία. Τρόμος.
Ιταλία	28.10.22 – 1943	Μπενίτο Μουσολίνι	Ανάληψη εξουσίας από τους Φασίστες: η συνταγ- ματική μοναρχία αντικαταστάθηκε από 'συλλογικό κράτος'. Όλα τα αντίπαλα κόμματα διαλύθηκαν, 1926.
Βουλγαρία	8/9.6.23 – 1944	Αλ. Τσάνκοφ	Στρατιωτικό πραξικόπημα: αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της αντιπολίτευσης: από το 1934, βασιλική δικτατορία του Μπορίς Γ'.
Ισπανία	23.9.23 – 20.1.30	Στρατηγός Μιγκέλ Πρίμο δε Ριβέρα	Αυταρχικό καθεστώς σε συμφωνία με τον βασιλέα Αλφόνσο Η', στρατιωτική διεύθυνση: αναστολή του συντάγματος.
Τουρκία	29.10.23 – 1938	Γαζή Μουσταφά Κεμάλ πασάς (Ατατούρκ)	Ατομική δικτατορία, μονοκομματικό εθνικιστικό κράτος.
Αλβανία	1.25 – 1940	Αχμέτ Ζώγου (έγινε Βασιλέας το 1928)	Αυταρχικό καθεστώς, αρχικά προεδρευόμενο κατό- πιν βασιλικό.
Πολωνία	12.5.26 – 1939	Στρατηγός Ι. Πιλσούντσκι	Στρατιωτικό πραξικόπημα: αριστερό στρατιωτικό καθεστώς: δικτατορία 'Sapacja', χρησιμοποιώντας τη βουλή ως προκάλυμμα.
Πορτογαλία	28.5.26 – 1975 πρωθυπουργός από το 1932	Αντόνιου ντε Ουλιβέιρα Σαλαζάρ	Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της βουλής, αναστολή του Συντάγματος.
Γιουγκοσλαβία	1.29 – 1941	Βασιλέας Αλέξανδρος	Πραξικόπημα: βασιλική δικτατορία.
Λιθουανία	19.9.29 – 1940	Αντάνας Σμετόνα	Μονοκομματικό εθνικιστικό κράτος.
Ρουμανία	9.6.30 – 1941	Βασιλέας Κάρολος Β'	Πραξικόπημα: βασιλική δικτατορία.
Γερμανία	30.1.33 – 1945	Αδόλφος Χίτλερ, «φύρερ»	Εκλογική νίκη των Ναζιστών: μονοκομματικό κρά- τος μέσω 'δυνάμεων ανάγκης'. Τρόμος.
Αυστρία	3.33 – 1937	Ένγκελμπερτ Ντόλφους	Δικτατορία από το ημι-φασιστικό 'Πατριωτικό Μέτω- πο', κυριαρχία μέσω καταναγκαστικού ψηφίσματος.
Εσθονία	12.3.34 – 1940	Κονσταντίν Παιτς	Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση της βουλής.
Λετονία	15.5.34 – 1940	Κόρλις Ούλμανις	Αυταρχικό καθεστώς, κυβέρνηση εθνικής ενότητας.

The Dictatorships of Inter-War Europe, 1917–39

Τα δικτατορικά καθεστώτα στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου

	Duration	Dictator(s)	
Soviet Russia and USSR	25.10.17–1991 [7.11.17]–1991	Vladimir I. Lenin (to 1924) J. V. Stalin 'Vozhd' (to 1953)	Bolshevik coup d'état, totalitarian, Communist/Party State. Terror.
Hungary	21.3.19–9.1919 1919–44	Bela Kun Admiral Horthy	Soviet Communist Republic. Terror. First of two dictatorships. Terror.
Italy	28.10.22–1943	Benito Mussolini	Fascist takeover: constitutional monarchy replaced by 'corporate state'. All opposition parties disbanded, 1926.
Bulgaria	8/9.6.23–1944	Aleksandr Tsankov	Military coup d'état: authoritarian regime, dissolution of opposition: from 1934, royal dictatorship of Boris III.
Spain	23.9.23–20.1.30	General Miguel Primo de Rivera	Authoritarian regime in agreement with King Alfonso XIII, military directorate: suspension of the constitution.
Turkey	29.10.23–1938	Gazi Mustaf Kemal Pasha	Personal dictatorship, one-party national state.
Albania	1.25–1940	Ahmed Zogu (became king 1928)	Authoritarian regime, first presidential then royal.
Poland	12.5.26–1939	Marshal Joseph Pilsudski	Military coup d'état: left-wing military regime: 'Sanacja' dictatorship, operating behind a parliamentary façade.
Portugal	28.5.26–1975 from 1932	Manuel de Oliveira A. Salazar	Authoritarian regime, dissolution of parliament, constitution suspended.
Yugoslavia	1.29–1941	King Alexander	Coup d'état: royal dictatorship.
Lithuania	19.9.29–1940	Antónas Smetona	Nationalist one-party state.
Romania	9.6.30–1941	King Carol II	Coup d'état, royal dictatorship.
Germany	30.1.33–1945	Adolph Hitler, 'Führer'	Nazi electoral success: one-party state introduced through 'emergency powers'. Terror.
Austria	3.33–1937	Engelbert Dollfuss	Dictatorship by the semi-fascist 'Fatherland Front', rule by emergency decree.
Estonia	12.3.34–1940	Konstantin Päts	Authoritarian regime, state of emergency, rule by decree, parliament dissolved.
Latvia	15.5.34–1940	Karlis Ulmanis	Authoritarian regime, a government of national unity, parliament dissolved.
Greece	10.1935–1941	General J. Kondilis General I. Metaxas	Authoritarian military-royal regime, dissolution of parliament.
Spain	9.36–1975	General Francisco Franco, 'Caudillo'	Military Fascism: totalitarian regime. Terror.

ΠΗΓΗ: Davies,
Europe. A history

Τα δημοκρατικά καθεστώτα αμύνονται, 1919-1933

ΠΗΓΗ: The Penguin Atlas
of world history

Δικτατορικά-ολοκληρωτικά καθεστώτα στην Ευρώπη, 1933-9

ΠΗΓΗ: The Penguin Atlas of world history

Totalitarianism and authoritarian régimes and dictatorships, 1933-39

- Σε αντιδιαστολή προς τη Δυτική Ευρώπη, όπου ο κοινοβουλευτισμός, η δημοκρατία και τα εθνικά κράτη είχαν μακρύτερη και ισχυρότερη παράδοση, η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έγινε θέατρο σφοδρής, βίαιης και χωρίς συμβιβασμούς αντιπαράθεσης μεταξύ των υποστηρικτών και των πολέμιων της κοινωνικής επανάστασης, του σοσιαλισμού και της δημοκρατίας

Ποια η σχέση του φασισμού με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο; Παράγοντες που ευνόησαν την άνοδό του

- ο αναθεωρητισμός και η έξαρση του εθνικισμού στις ηττημένες και με εδαφικές απώλειες χώρες ως συνέπεια των συνθηκών ειρήνης μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
- οι αδυναμίες διαχείρισης των σοβαρών προβλημάτων της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας από τις φιλελεύθερες κοινοβουλευτικές δυνάμεις
- ο φόβος του μπολσεβικισμού και της ριζοσπαστικοποίησης του εργατικού και λαϊκού κινήματος

- Υπερπληθωρισμός/ η υποβάθμιση των μεσαίων αστικών στρωμάτων και παραδοσιακών ελίτ
- Φόβοι και αντιδράσεις του πολιτικού και κοινωνικού κατεστημένου ως προάγγελος μελλοντικών πολιτικών εκτροπών και εξελίξεων

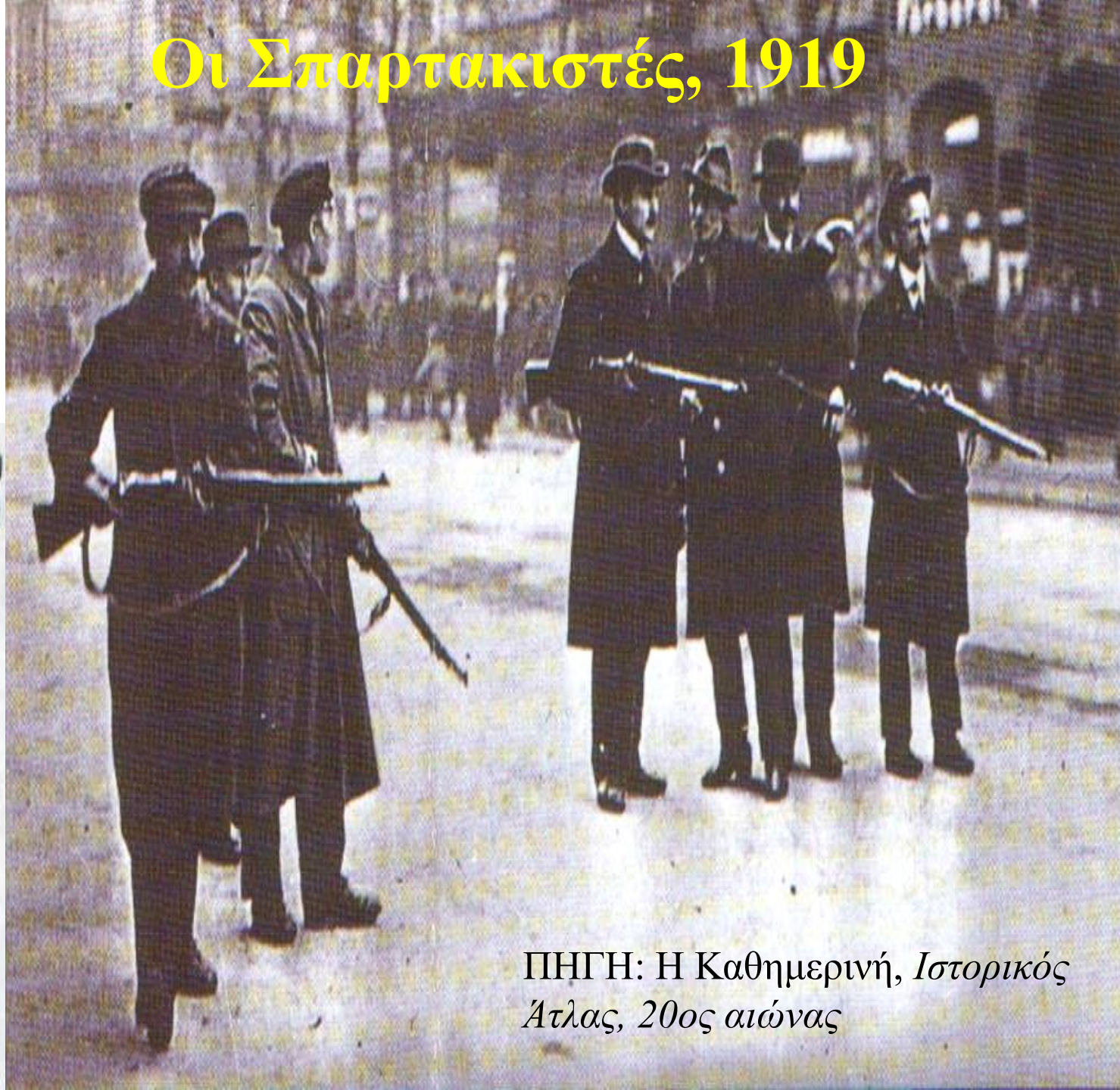
- Τα επαναστατικά κινήματα και τα βραχύβια καθεστωτικά πειράματα σοβιετικού τύπου στην Ουγγαρία και σε πόλεις της Γερμανίας, η αιματηρή καταστολή τους, όπως και το απεργιακό κύμα και η δράση των εργατικών συμβουλίων στην Αυστρία κατά τη διετία 1918-1919, καθώς και η «κόκκινη διετία» (1919-1920) στην Ιταλία είναι ενδεικτικά του κλίματος που επικρατούσε την επαύριον του πολέμου

Νέες πολιτικές συνθήκες μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

- Επιδράσεις της Φεβρουαριανής και της Οκτωβριανής Επανάστασης του 1917 στη Ρωσία
- Επαναστατικό κλίμα
- Ενίσχυση της σοσιαλδημοκρατίας/ίδρυση κομμουνιστικών κομμάτων
- Φιλεργατικές μεταρρυθμίσεις και αναδασμοί γης

Οι Σπαρτακιστές, 1919

Τις τελευταίες μέρες του πολέμου στη Γερμανία, οι ναύτες του στόλου του Κιέλου στασίασαν. Στρατιώτες, ναύτες και εργάτες συγκρότησαν συμβούλια (Ρέτε), που ανέλαβαν την αυτοδιοίκηση. Εργάτες και διανοούμενοι που ζητούσαν κομμουνιστική επανάσταση –οι Σπαρτακιστές, όπως έγιναν γνωστοί– εικονίζονται (δεξιά) στους δρόμους του Βερολίνου (Ιανουάριος 1919): τελικά, συντρίφτηκαν με βαρβαρότητα.

ΠΗΓΗ: Η Καθημερινή, *Ιστορικός Άτλας*, 20ος αιώνας

Παραστρατιωτικές ομάδες και δυνάμεις ασφαλείας εναντίον Σπαρτακιστών, Βερολίνο Μάρτιος 1919

ΠΗΓΗ: Mickel, *Geschichte
Politik und Gesellschaft*

Regierungstruppen im Kampf gegen Spartakisten in Berlin im März 1919

Κοινά στοιχεία των αυταρχικών και δικτατορικών καθεστώτων με τον φασισμό

Στοιχεία και χαρακτηριστικά όπως ο εθνικισμός, ο αυταρχισμός, ο αντιφιλελευθερισμός, ο αντικομμουνισμός, Η βία, οι παραστρατιωτικές οργανώσεις, ο μιλιταρισμός και ο αντικοινοβουλευτισμός ανιχνεύονται στα περισσότερα αυταρχικά καθεστώτα του μεσοπολέμου

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά φασισμού

- Εμίλο Τζεντίλε από το λήμμα, **Φασισμός** της Enciclopedia Italiana (1992).

- Μαζικό κίνημα πολυταξικής συμμετοχής (κυρίως των μεσαίων στρωμάτων), βασισμένο όχι στην κοινωνική ιεραρχία ή την ταξική καταγωγή αλλά στην αίσθηση της συντροφικότητας, στην πειθαρχία και την αρρενωπότητα
- Πίστη στην αποστολή της εθνικής αναγέννησης και αντίληψη περί εμπόλεμης κατάστασης με τους πολιτικούς αντιπάλους
- Διαπνέεται από μια ιδεολογία αντι-ατομικιστική, αντι-φιλελεύθερη, αντι-δημοκρατική, αντι-μαρξιστική με λαϊκιστικές τάσεις με έμφαση στο αισθητικό πεδίο μέσω μιας νέας πολιτικής κουλτούρας με μύθους, τελετές και σύμβολα ως μια λαϊκή θρησκεία
- Προτεραιότητα στον ακτιβισμό, έμφαση στη νεότητα ως διαμορφωτή της ιστορίας και λατρεία της στρατιωτικοποίησης της πολιτικής

Στρατιωτικοποίηση στην Ιταλία

ΠΗΓΗ: Hobsbawm,
The age of extremes

11. The Duce: young Italian fascists marching past Mussolini.

Στρατιωτικοποίηση στη Γερμανία

ΠΗΓΗ: Hobsbawm, *The age of extremes*

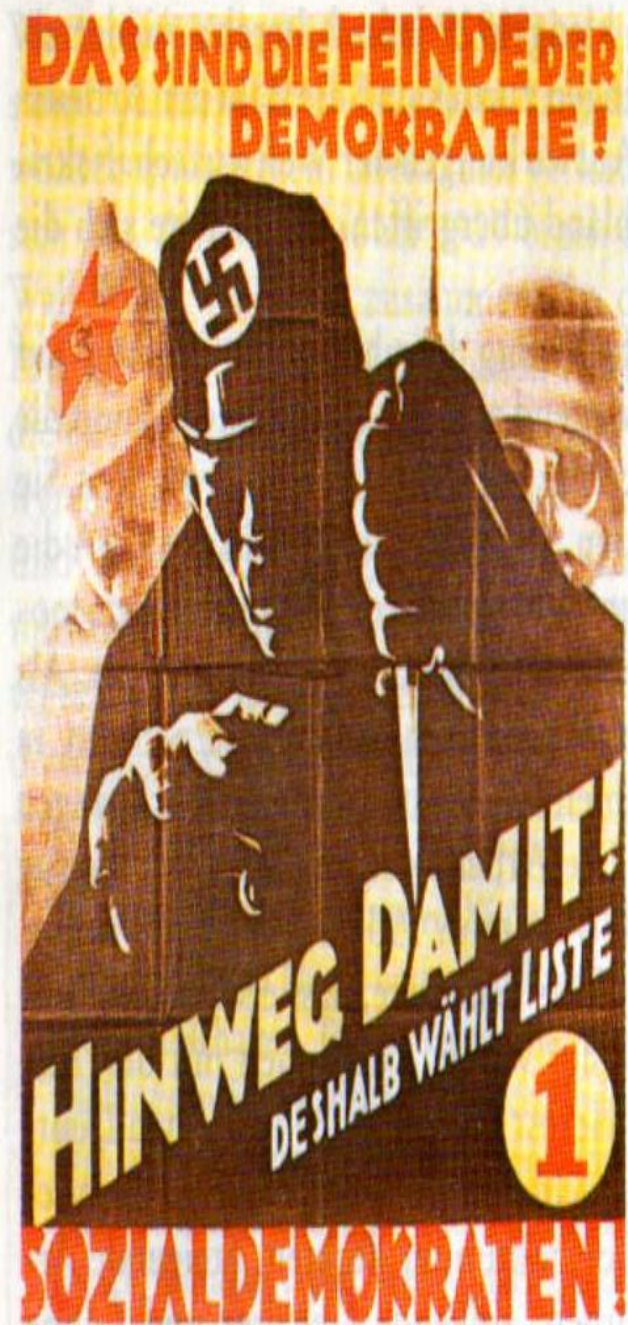

12. The Führer: Nazi rally at Nuremberg.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία

ΠΗΓΗ: Η Καθημερινή,
Ιστορικός Άτλας, 20ος αιώνας

Γερμανικές εκλογικές αφίσες

ΠΗΓΗ:
Scheucher,
Zeitbilder, 7

Σοσιαλδημοκρατική πολιτοφυλακή στη Βιέννη (Schutzbund)

ΠΗΓΗ: Scheucher,
Zeitbilder, 7

Jeden Sonntag marschierten die Wehrformationen: Heimwehr (r.)

Österreich glich einem Heerlager.

Ακροδεξιά παραστρατιωτική οργάνωση στην Αυστρία (Heimwehr)

ΠΗΓΗ: Scheucher,
Zeitbilder, 7

Jeden Sonntag marschierten die Wehrformationen: Schutzbund (l.). Österreich glich einem Heerlager.

Σχέση ανόδου του φασισμού με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Τις παραμονές του πολέμου

- Αύξηση του αριθμού των δικτατοριών
- Έξαρση του милитарισμού από τη φασιστική Ιταλία και κυρίως την εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία
- Ισπανικός εμφύλιος ως προανάκρουσμα των δύο μετώπων του πολέμου (φασιστικές-αντιφαστιστικές δυνάμεις)
- Κυρίως φασιστικές ή φασίζουσες οι χώρες που συμμαχισαν με τη Γερμανία στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Serge Bernstein, Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20ό αιώνα, Ποιότητα, Αθήνα 2001
- Marcel Gauchet, *Η άνοδος της δημοκρατίας*, Πόλις, Αθήνα 2009, τόμος II
- Στάνλεϊ Πέϊν, Μια ιστορία του φασισμού 1914-1945, Φιλίστωρ, Αθήνα 2000
- Dirk Berg-Schlosser/Jeremy Mitchell (επιμ.), *Authoritarianism and Democracy in Europe, 1919-39. Comparative analysis*, Palgrave Macmillan 2002
- Roger Griffin, *The Nature of Fascism*, Routledge 1995
- Roger Griffin, *Modernism and Fascism*, Palgrave Macmillan 2007
- Philip Morgan, *Fascism in Europe, 1919-1945*, Routledge 2003
- P. M. Bell, Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002